Email: biovetinnovator@gmail.com Official Website: https://biovetinnovator.in/
Fueling The Future of Science… ISSN: 3048-8397

Bio Vet Innovator Magazine

(Fueling The Future of Science…)

Volume 3 (Issue 6) JUNE 2026

OPEN ACCESS | World Environment Day – 05th June 2026 | Popular Article

ਸੰਯੁਕਤ ਪੋਲਟਰੀ-ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ: ਟਿਕਾਊ ਅਤੇ ਉੱਚ ਉਤਪਾਦਨ ਵਾਲੀ ਖੇਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਮਾਡਲ

ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੌਰ[1], ਦਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ[2], ਰਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ[3], ਪਲਕ[4]

1 ਲੈਕਚਰਾਰ, 2 ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. ਸਕਾਲਰ, 3 ਐੱਮ.ਐੱਸ.ਸੀ. ਸਟੂਡੈਂਟ, 4 ਅੰਡਰਗ੍ਰੈਜੁਏਟ ਸਟੂਡੈਂਟ
ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਆਫ਼ ਬਾਇਓਇਨਫੋਰਮੈਟਿਕਸ,
ਕਾਲਜ ਆਫ਼ ਐਨੀਮਲ ਬਾਇਓਟੈਕਨਾਲੋਜੀ,
ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਨਰੀ ਅਤੇ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ
***Corresponding Author:** rajinderkaurabt@gmail.com

Received: June 05, 2026
Published: June 07, 2026
© All rights are reserved by **ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੌਰ**

ਖੇਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਫਸਲ ਉਗਾਉਣ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ; ਇਹ ਇੱਕ ਵਪਾਰ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧੇ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹੇ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਧਾਰਨਾ ਵਜੋਂ ਉਭਰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਯੁਕਤ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਰਸਪਰ ਪੂਰਕ ਖੇਤੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫਸਲਾਂ, ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ, ਪੋਲਟਰੀ, ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਜਾਂ ਬਾਗਬਾਨੀ) ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ: "ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਬੇਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਿਰਫ਼ ਉਸਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।" ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ ਬੁਰਾਦਾ (ਜਿਵੇਂ ਪੋਲਟਰੀ ਦਾ ਮਲ) ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਰੋਤ (ਜਿਵੇਂ ਮੱਛੀ ਤਲਾਬ ਲਈ ਖਾਦ) ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗੇ ਸਾਧਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਘਟਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਉੱਤਮ ਉਦਾਹਰਨ ਸੰਯੁਕਤ ਪੋਲਟਰੀ-ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੋਲਟਰੀ ਸ਼ੈਡ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਤਲਾਬ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਖਾਦ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਦੀ ਲਾਗਤ ਘਟਦੀ ਹੈ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਕਈ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਸਰੋਤ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਸੰਯੁਕਤ ਪੋਲਟਰੀ-ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਦਾ ਅਰਥ:

ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਬ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਬਣੇ ਸ਼ੈਡ ਵਿੱਚ ਪਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੋਲਟਰੀ ਦਾ ਮਲ ਤਲਾਬ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਖਾਦ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਲੈਂਕਟਨ (ਸੂਖਮ ਜਲ ਜੀਵਾਂ) ਦੀ ਵਾਧ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੱਛੀਆਂ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਖੁਰਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਫੂਡ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਆਰਗਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ (ਐੱਫ.ਏ.ਓ.) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਲਾਬ ਨੂੰ ਖਾਦ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਤਲਾਬ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਹੋਰ ਫਸਲਾਂ ਵੀ ਉਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

Email: biovetinnovator@gmail.com Official Website: https://biovetinnovator.in/
Fueling The Future of Science… ISSN: 3048-8397

ਟੇਬਲ 1: ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਪੋਲਟਰੀ-ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ

ਕ੍ਰਮ ਸੰਖਿਆ	ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ	ਵੱਖਰਾ ਪੋਲਟਰੀ ਜਾਂ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ	ਸੰਯੁਕਤ ਪੋਲਟਰੀ-ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ
1	ਖਾਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	ਅਕਸਰ ਅਲੱਗ ਸੰਭਾਲ ਜਾਂ ਨਿਪਟਾਰਾ ਲੋੜੀਂਦਾ	ਤਲਾਬ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਰੋਤ ਬਣਦਾ ਹੈ
2	ਤਲਾਬ ਦੀ ਖਾਦ	ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਰੀਦਣੀ ਜਾਂ ਲਗਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ	ਪੋਲਟਰੀ ਦੇ ਮਲ ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
3	ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	ਇੱਕੋ ਉਤਪਾਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ	ਇੱਕੋ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਕਈ ਉਤਪਾਦ
4	ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਰੂਪ	ਇੱਕ ਹੀ ਉਤਪਾਦ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ	ਮੱਛੀ, ਮਾਸ ਅਤੇ ਅੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਮਦਨ
5	ਰੋਜ਼ਗਾਰ	ਘੱਟ ਇਕਾਈਕਰਨ	ਵੱਧ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ

ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ:

ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਰਫ਼ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨਕ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਅਧਿਐਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੰਯੁਕਤ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

1. ਕੂੜੇ ਨੂੰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਰੋਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ:

ਪੋਲਟਰੀ ਦਾ ਮਲ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਅਤੇ ਫਾਸਫੋਰਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਖਾਦ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਲਾਬ ਵਿੱਚ ਪਲੈਂਕਟਨ ਦੀ ਵਾਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੱਛੀਆਂ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਚਾਰੇ ਦੀ ਲਾਗਤ ਘਟਦੀ ਹੈ।

ਟੇਬਲ 2: ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ

ਪੈਰਾਮੀਟਰ	ਇੱਕਲ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ	ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ	ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ
ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ, ਫਾਸਫੋਰਸ ਅਤੇ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ*	200–300 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ./ਹੈਕਟੇਅਰ	50 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ./ਹੈਕਟੇਅਰ ਤੋਂ ਘੱਟ	75–85% ਘਟਾਓ
ਚਾਰਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਨੁਪਾਤ† (ਮੱਛੀ)	1.5–2.0	1.0–1.2	ਲਗਭਗ 30% ਸੁਧਾਰ
ਰੋਗਾਣੂਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	ਮੂਲ ਪੱਧਰ	15–25% ਘਟਾਓ	ਰੋਗ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ

* ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ, ਫਾਸਫੋਰਸ ਅਤੇ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮਾਤਰਾ।

† ਚਾਰਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਨੁਪਾਤ: ਇੱਕ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਮੱਛੀ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਚਾਰੇ ਦੀ ਮਾਤਰਾ।

2. ਜ਼ਮੀਨ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਵਰਤੋਂ:

ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਇੱਕ ਜੀਵ-ਰਸਾਇਣਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਕਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

3. ਕਈ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਆਮਦਨ

ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਉਤਪਾਦ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੀ। ਮੱਛੀ, ਮਾਸ ਅਤੇ ਅੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਮਦਨ ਦੇ ਸਰੋਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਖਤਰਾ ਘਟਦਾ ਹੈ।

4. ਪੋਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ:

ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਅਤੇ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅੰਡੇ, ਮਾਸ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹਨ।

ਸੰਯੁਕਤ ਪੋਲਟਰੀ-ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੁਝਾਅ:

ਸੰਯੁਕਤ ਪੋਲਟਰੀ-ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਇੱਕ ਲਾਭਦਾਇਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਵਧੀਆ ਨਤੀਜਿਆਂ ਲਈ ਤਲਾਬ ਦਾ ਸਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਮੱਛੀਆਂ ਦੀ ਠੀਕ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਛੱਡਾਈ, ਪੋਲਟਰੀ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ 'ਤੇ ਨਿਯਮਿਤ ਨਿਗਰਾਨੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਐੱਫ.ਏ.ਓ. ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਤਲਾਬ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਈ ਜਾਂ ਪਲੈਂਕਟਨ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਕਸੀਜਨ ਘੱਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਹਰਾ ਦਿਖਣ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਖਾਦ ਜਾਂ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਘਟਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤਾਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਮੱਛੀਆਂ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਣ ਜਾਂ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਣ।

ਪੋਲਟਰੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵੀ ਓਹਨੀ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਬਿਮਾਰੀ ਪੂਰੇ ਝੁੰਡ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਾਧਾ, ਅੰਡਾ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਘਟ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਟੀਕਾਕਰਨ, ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਚੰਗਾ ਚਾਰਾ ਅਤੇ ਨਿਯਮਿਤ ਦੇਖਭਾਲ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

ਹਰ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਵੀ ਕੁਝ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹਨ। ਸੰਯੁਕਤ ਪੋਲਟਰੀ-ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਪੋਲਟਰੀ ਦਾ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਪਦਾਰਥ ਮੱਛੀਆਂ ਲਈ ਘੱਟ ਖਰਚ ਵਾਲਾ ਚਾਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੰਛੀ ਰੱਖਣਾ, ਖਾਦ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਮਾਤਰਾ, ਪੋਲਟਰੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਤਲਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਾ ਕਰਨਾ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਛੋਟੇ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਫਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੋਲਟਰੀ ਤੇ ਮੱਛੀ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਯੁਕਤ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ:

ਸੰਯੁਕਤ ਪੋਲਟਰੀ-ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਸਿਰਫ਼ ਪੁਰਾਣੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਆਮਦਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰੋਤ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੱਛੀ, ਪੋਲਟਰੀ, ਪਾਣੀ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮਨੁਯੋਗ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸਾਨ ਇਸ ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕੋ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਵੱਧ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਹਰ ਖਰਚਾ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਏਕੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਸੰਯੁਕਤ ਪੋਲਟਰੀ-ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰੀਨ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ।

Citation: ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਦਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਰਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ, ਪਲਕ (2026). ਸੰਯੁਕਤ ਪੋਲਟਰੀ-ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ: ਟਿਕਾਊ ਅਤੇ ਉੱਚ ਉਤਪਾਦਨ ਵਾਲੀ ਖੇਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਮਾਡਲ In Bio Vet Innovator Magazine (Vol 3, Issue 6, pp. 9-11). Bio Vet Innovator Magazine.